

Михайло ГНАТЮК

Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка

УДК 82.0:821.161.2.09:378.016(049.32)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2025.77.14026>

ПОЯВА ВАЖЛИВОГО НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА

(Рецензія на книгу Василя Будного

«Літературознавчий семінарій: навчальний посібник»,

Львів: ПАІС, 2025, 276 с.)

Університетська філологічна підготовка вимагає ґрунтовного ознайомлення учасників освітнього процесу з проблемами теорії літератури, методології літературознавства та літературознавчої компаративістики, що їх виробила сучасна європейська наука про літературу. Упродовж чотирьох років навчання на бакалавраті та півтора року магістерських студій студенти-філологи виконують різноманітні навчально-дослідницькі завдання – пишуть реферати, есеї, курсові роботи, виступають із усними доповідями на презентаціях і конференціях. Завершальним етапом літературознавчої підготовки є написання й захист магістерської роботи, яка є першим науковим ступенем.

Безумовно, молоді дослідники потребують науково-методологічних і методичних консультацій. Як учасники спеціального навчального курсу – наукового семінару, вони обговорюють із науковим керівником та однокурсниками свої ідеї, проблеми, чернетки майбутніх кваліфікаційних робіт. Один із провідних фахівців кафедри теорії літератури та компаративістики ЛНУ ім. І. Франка, доцент Василь Будний запропонував студентам, аспірантам і молодим ученим ґрунтовний посібник «Літературознавчий семінарій».

Посібник створено в жанрі семінарію – навчального методично-бібліографічного жанру, який містить дослідницькі теми з опрацьованою до них проблематикою, рекомендованою літературою і порадами щодо практичного їх виконання. За своїм змістом книжка охоплює широкий спектр питань із теорії та історії української літератури, літературної критики та порівняльного літературознавства. Студентам запропоновано на вибір перелік тем із основних літературознавчих царин, висвітлено способи збирання й опрацювання дослідного матеріалу, критичного опрацювання наукових джерел, методи літературознавчого аналізу, інтерпретації й оцінки літературного тексту, правила оформлення й оприлюднення результатів дослідження.

На нашу думку, особливо цінним є те, що посібник розгортає панораму літературознавчих методів, які допоможуть виконавцям наукових робіт вибрати відповідні аналітичні інструменти для роботи над художнім текстом.

Цікавою є спроба в посібнику систематизувати методологічні напрями ХХ–ХХІ століть, які базовані на концепціях М. Г. Абрамса і Р. Якобсона. Літературознавчі методи тут упорядковано відповідно до їхньої спрямованості на певний чинник літературної комунікації. Такий підхід особливо актуальний для тих молодих науковців, які щойно знайомляться з сучасними напрацюваннями світового літературознавства. Скажімо, на зв'язок твору з автором зорієнтовані біографічний, психологічний і психоаналітичний методи, на контекст – культурно-історична школа, компаративістика, архетипно-мітологічна критика, інтертекстуальні й міжмистецькі студії, численні культурологічні течії (новий історизм, постколоніальна і феміністична критика, літературна антропологія та екокритика та ін.); увагу на літературних кодах зосередили формалізм, англо-американська нова критика, структуралізм, наратологія та дискурсивний аналіз, а орієнтація на читацьке сприймання тексту притаманна лінгво-поетикальній концепції Олександра Потебні, теоретичним ідеям Івана Франка, рецептивній естетиці Вольфганга Ізера та Роберта Яусса, когнітивній поетиці, постструктуралістичним течіям.

Щоправда, ця струнка схема цілком умовна. Адже літературознавчі методи мають стосунок до всіх чинників літературної комунікації, хоча враховують їх у різних співвідношеннях і відмінних інтерпретаціях.

Скажімо, наратологія і дискурсивний аналіз фігурують у посібнику серед методів, пов'язаних із кодом, хоча вони також змістовно трактують комунікативні полюси автора й читача, розрізняючи біографічного автора та його образ, що складається в уяві читача, розмежовуючи явного та імпліцитного адресата і реального читача. Тому варто було більше акцентувати у книжці на структурованій багатополосній спрямованості цих та інших методів, зазначивши умовність їхнього групування по окремих класифікаційних «шухлядках», як свого часу висловився Іван Франко.

Стосовно Франкових теоретичних ідей автор посібника запропонував низку «ключових понять», актуальних для нашої сучасності. Тут стисло висвітлено Франкове трактування асоціації поетичних образів, ідейності та тенденційності в літературі, естетичних аспектів «психологічного методу» літературної критики, утилітарного й естетичного підходів до мистецтва. Естетичний підхід І. Франка В. Будний узагальнив у такому формулюванні: «Життєві явища постають перед нами як прекрасні чи потворні, добрі чи злі, типові чи виняткові, однак мистецтво не співвідноситься безпосередньо із жодним з цих оцінних параметрів, бо має власні виміри, які належать площині артистизму...»¹ [с. 182]. Таке трактування, як нам здається, є дещо однобічним: воно відбиває зміст трактату «Із секретів поетичної творчості», але загалом, як відомо, І. Франко впродовж усього свого творчого життя не цурався, а плідно практикував культурно-історичний, психологічний, соціологічний та інші види літературознавчого аналізу.

¹ Тут і далі, покликаючись на навчальний посібник В. Будного, після цитати у квадратних дужках зазначаємо лише сторінку видання.

Автор книги дещо стримано оцінює психоаналіз, гендерні течії, застерігаючи, що вони, як і низка інших міждисциплінарних методик, вимагають не аматорського, а фахового підходу, заснованого на обізнаності дослідника не лише в літературознавчій, а й у залучених дисциплінах. Посібник стисло інформує і про методологічні засади низки плідних, хоча й менш відомих теоретичних концепцій, серед яких варто, зокрема, назвати міжмистецькі студії, літературну антропологію, новий історизм, студії травми та пам'яті, блакитні студії, теорія «більш-ніж-людського».

Основні ідеї відомої праці Пітера Баррі «Вступ до теорії: літературознавство і культурологія», популярної в нашому університетському середовищі, автор посібника подав стисло, а деякі, як-от: екокритика, культурологічна антропологія війни, еконуклеарна критика, котрі, безумовно, актуальні для сучасної української гуманітаристики, більш докладно, оскільки безпосередньо стосуються болісних і трагічних проблем, якими живе наша країна і вся планета.

Панорама методологічних підходів у рецензованому посібнику завершується міркуваннями автора про перспективи розвитку літературознавства. Василь Будний аналізує нові віяння в мистецтві і літературній теорії, які свідчать про зміну методологічної парадигми: «Нова епоха ще не розкрилася вповні у своїх культурних, естетичних та літературних рисах перед сучасниками, проте вже відчутними є тенденції до поєднання елементів модернізму й постмодернізму, що може вивести гуманітаристику на новий рівень» [с. 216–217].

Звісно, запропонована в посібнику систематизація дослідницьких методів не замінить спеціальних університетських курсів із літературної теорії та методології, але, безперечно, допоможе молодим науковцям краще зорієнтуватися в ландшафтах класичного й сучасного літературознавства.

Окрім викладу методологічних підходів, посібник містить набір допоміжних інструментів для творчої майстерні філолога. Ідеться про правила оформлення цитат, застосування покликань, приміток, умовних скорочень, поради щодо стилістичного та композиційного викладу результатів дослідження. Зокрема, книжка стисло інформує про Національний стандарт України та міжнародні стилі бібліографічного опису, які МОН України внесло до переліку рекомендованих. Задля того, щоби уніфікувати вимоги до студентських наукових робіт, кафедра теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського університету ухвалила дотримуватися стандартів бібліографічного опису академічного журналу «Слово і Час». Автор семінарію ретельно виклав ті вимоги, проілюструвавши їх прикладами бібліографічного опису різних видів друкованої продукції.

Усі розділи книги завершуються питаннями й завданнями для самоперевірки та списком рекомендованої літератури. Особливо корисними є посилання на інтернет-адреси, що дасть студентові змогу поглиблено ознайомитися з відповідною проблематикою. Загалом у прикінцевому переліку джерел описано більше

трьохсот рекомендованих, цитованих і довідкових публікацій українською, англійською та іншими мовами.

Підготовлений на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка посібник доцента В. Будного вписується в загальну тенденцію сучасної вищої освіти – приділяти більше уваги дистанційному навчанню та різним видам самостійної наукової праці студентів, аспірантів і молодих учених, особливо з огляду на обставини воєнного часу.

Михайло Гнатюк – професор, завідувач кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0742-8272>
Email: mychajlo.hnatiuk@gmail.com